

УДК 070. 167.1.4.233.477.438

ПРОБЛЕМИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ТА РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Поплавська В.В.

Вступ Польщі на шлях демократичного розвитку ознаменували Політичні події 1989 року. Рішення Круглого Столу, що засідав у лютому-квітні 1989 року, призвели до зміни законодавства, зокрема ліквідації цензури і Головного Відомства контролю публікацій і видовищ. Саме такі події визначили форму, характер і динамічний розвиток польського ринку книгодрукування, преси й суспільства в цілому. Таким чином, цими рішеннями ліквідувалася домінуюча протягом сорокалітньої післявоєнної Польщі державно-партійна система преси [1, с. 82].

Актуальність. Ці питання тривалий час досліджувалися такими провідними науковцями, як В.І. Шкляр, Ярослав Гзибчак (Польща), Войцех Цісак (Польща) та Володимир Посельський. У його праці "Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції" містяться відомості щодо побудови Євросоюзу, які дозволили мені ознайомитися з проблематикою європейського будівництва, що, на мою думку, є цікавою, актуальною темою сьогодення, та порівняти досвід шляхів інтеграції країн ЄС з Польщею та Україною.

Постановка проблеми. 1990 рік став початком стрімкого процесу перебудови всієї системи масової комунікації у Польщі: замість монополізованої і централізованої з'являється плюралістична і децентралізована. У цьому ж році почалася процедура ліквідації партійно-видавничого концерну: РСВ "Праса-Ксьонжка-Рух", що за часів ПНР був найбільшою структурою в системі друкованих ЗМІ. Він включав 224 найменування друкованих видань, 82 підприємства (видавництва, друкарні, системи передплати і розповсюдження, розповсюдження преси за кордоном). В РСВ "Праса-Ксьонжка-Рух" було зайнято близько 100 тисяч чоловік, у тому числі 60% польських журналістів.

На початку 1992 року РСВ ліквідував 36 найменувань і призупинив видання 18-ти, а 17 видань було передано іншим структурам. Виникло багато нових газет і журналів, видання яких займалися в більшості фізичні і юридичні особи. У 1989-1991 роках на польському ринку преси з'явилося близько півтори тисячі нових найменувань [2, с. 252]. Ця фаза відрізнялася стихійним розвитком численних незалежних видавничих ініціатив, головним чином місцевих видань. Водночас старі видання, що існували протягом декількох десятиліть, стали на шлях організаційних і ідеологічних перетворень, розпочалася ротація керівного складу редакцій, змінилися складові назви видань. Класичними прикладами цього є зміна назви люблінської газети "Штандар людз" ("Прапор народу") на "Дзеннік Любельскі" ("Люблінська газета"), лодської "Глос Роботнічі" ("Голос робітника") на "Глос Поранні" ("Ранковий голос"), котавицької "Трибуна Роботніча" ("Робоча Трибуна") на "Трибуна Шльонська" ("Трибуна Сілезії").

Правові гарантії свободи слова і преси, ліквідація державної монополії в сфері ЗМІ, ліквідація друкованого концерну РСВ, зміна форми власності і стихійні зміни пропозиції та "асортименту" на ринку вільної преси призвели до того, що структура польських ЗМІ тільки дуже малою мірою нагадує ту, яку залишив комуністичний режим після 1989 року. Паралельно змінилися відносини між органами державної влади, центрами політичного впливу і мас-медіа. Зростання політичної незалежності з'явилося внаслідок дії ринкових механізмів (несприйняття читачами інформації партійної преси) і змін на польській політичній сцені. Політичні симпатії журналістів відповідають, здебільшого, настроям груп населення з різними політичними, соціальними, культурними інтересами. Проблему політичної орієнтації редакцій і політичної ангажованості під час виборів деякі дослідники пояснюють також тим, що багато журналістів ще залишаються в старій концепції засобів масової комунікації, розглядаючи їх у першу чергу як інструмент політичної пропаганди чи як засіб розваги читачів [3, с. 34].

Якісно новим проектом, що набував швидкої популярності, стала "Газета Виборча", заснована в червні 1989 року. Нове графічне оформлення плюс численні достоїнства – широке інформування про події в країні і за кордоном, великий розділ публіцистики – швидко зробили цю загальнопольську газету впливовим елементом у формуванні суспільної думки. Ноу-хау "Газети Виборчої" полягало у впровадженні на ринок регіональних додатків, що відрізнялися високим професійним рівнем і склали сильну конкуренцію місцевим виданням [4, с. 91].

Найголовнішою заслугою "GW" (надалі буде використовуватися аббревіатура з назви "Gazeta Wyborcza") є подача збалансованої інформації з неодмінним дотриманням принципу правдивості та об'єктивності.

Такий редакційний курс дуже нелегко було утримувати, адже із розширенням плюралізму в польському суспільстві постійно зростала поляризація політичних поглядів.

Безперечно, першою скрипкою в редакції є польський дисидент, соратник Лева Валенси – Адам Міхнік. Він, як перший і головний редактор "Газети Виборчої", намагається утримувати позицію незалежного видання й формує власну інформаційну політику.

Інформаційна політика, якої дотримується "GW", проста та зрозуміла: надання об'єктивної, цікавої, вичерпної інформації. Втримання саме такої чіткої позиції й вивело газету на рівень найчитабельнішого видання у Республіці Польща. Це лише на початку свого розвитку "GW" ставила собі за мету формувати певну політичну позицію своєї читачької аудиторії.

Унікальна формула "GW" як національного видання з регіональними додатками апелює як до читачів, так й до рекламодавців.

Кожний примірник "Газети" складається принаймні з трьох частин: національного відділу, підготовленого Варшавським видавництвом; регіонального відділу, підготовленого одним з 19-ти регіональних філіалів, та національно-тематичного додатку з тематикою місцевих подій.

З кожним роком "Газета Виборча" утверджує позицію друкованого органу, що формує громадську думку, та важливого джерела інформації для своїх читачів. "GW" považають як на батьківщині, так і за кордоном, її журналісти та фотокореспонденти

отримують престижні нагороди в багатьох країнах світу. Газета відома як захисник інтересів своїх читачів, виступає ініціатором багатьох соціальних, освітянських та культурних кампаній.

“Якби не існувало “GW”, не було б і надійного джерела інформації, не було б єдиної газети, яка викликає довіру у її шанувальників, нікому було б викривати корупцію, скандали та інші огріхи тільки-но сформованої польської демократії”, – написав у листі до редакції постійний читач “Газети Виборчої”.

Слід відзначити загалом позитивно-нейтральний тон більшості публікацій із сучасної української тематики в центральних польських ЗМІ, й зокрема “Газети Виборчої”. Показовим у цьому питанні є той факт, що навіть після зміни у травні цього року термінів відкриття польських військових поховань на Личаківському цвинтарі у Львові та досить різкої заяви з цього приводу Президента Республіки Польщі Олександра Квасьневського польська преса в цілому відреагувала на ці факти спокійно.

Незважаючи на традиційну для польської преси гонитву за сенсаційними та “смаженими” фактами, у тому числі і не тільки із сусідньої України, основні публікації, за рідким винятком, не містять інформації та положень, що ставили б під сумнів доцільність дальшого поглиблення українсько-польського стратегічного партнерства. Про це, зокрема, свідчать і публікації вересня-жовтня цього року. Провідні польські ЗМІ як друковані, так і електронні, широко висвітлювали офіційні заяви Президента РП О. Квасневського, Голови Ради Міністрів РП Л. Міллера, Голови Бюро національної безпеки РП М. Сівеля про те, що Україна, як і раніше, розглядається Варшавою як стратегічний партнер.

Водночас тема України висвітлюється в контексті так званої “східної політики” Польщі, в якій наша держава розглядається в одній площині зі своїми східними сусідами взагалі – тобто в одному ряду з Росією, Білоруссю, Молдовою. Суттєвий вплив на висвітлення внутрішньополітичної ситуації в Україні мають тенденції, спричинені швидким прогресом Польщі у здійсненні системної трансформації та розбудові демократичних інститутів громадянського суспільства, що сприяв формуванню як у масовій свідомості населення, так і у свідомості польського політикуму і журналістських кіл дещо завищеної самооцінки. Із деякими застереженнями сьогодні можна говорити про феномен формування у Польщі самоусвідомлення як “малого Великого брата” відносно до інших країн регіону. Польські ЗМІ також продуктивно працюють над утвердженням у масовій свідомості поляків однозначного ототожнення себе з європейською спільнотою.

Глибинні геополітичні перетворення в Європі на межі 90-х років прискорили трансформацію політичного співробітництва між Спільнотами в повноправну складову євробудівництва – спільну зовнішню політику та політику безпеки (СЗПБ). Новоутворений II стовп ЄС ставив собі завданням “посилити безпеку Союзу та його членів у всіх її формах” (включно з перспективою запровадження спільної оборонної політики на основі Західноєвропейського союзу) і спирався для цього на міждержавні механізми постійного взаємного інформування та консультацій, спільних рішень і дій.

Установлення єдиного без внутрішніх кордонів (із вільним пересуванням осіб, у тому числі вихідців із третіх країн), а з іншого боку, небажання країн-членів передавати чутливі для національного суверенітету сфери до компетенції Співтовариства обумовили створення III структурного елементу ЄС – співробітництва в галузі

правосуддя й внутрішніх справ (ПВС). Узгоджуючись із Шенгенськими домовленостями, дія ПВС поширювалася на питання надання притулку, імміграції, візової політики, співробітництва між судовими, митними та правоохоронними органами держав-членів з метою боротьби проти тероризму, торгівлі наркотиками й інших форм міжнародної злочинності. Як і у випадку з СЗПБ, III стовп ЄС покладався на метод та механізми міжурядової співпраці (спільні позиції, дії та конвенції) з їх вимогою однаковості й чільною роллю Європейської Ради та Ради міністрів.

Нова міжурядова конференція країн-членів ЄС, передбачена Маастрихтською угодою, повинна була підготувати євроустанови до вагомого розширення на колишні соціалістичні країни. Амстердамська угода, укладена в червні 1997 року, посилила законодавчі повноваження Європейського Парламенту та в цілому демократичний і соціальний виміри Союзу, проте не вирішила основних питань інституційної реформи (склад розширеної Єврокомісії, новий розподіл голосів при голосуванні в Раді міністрів). У той же час реформування зазнали й складові СЗПБ (поява посади Високого представника з питань СЗПБ та інструмента спільної стратегії, зміцнення стосунків із Західноєвропейським союзом) та ПВС (утворення "простору свободи, безпеки й справедливості" в межах Європейського співтовариства та відповідне звуження сфери компетенції III стовпа до співробітництва у кримінальних справах включення Шенгенських угод до нормативно-правової бази ЄС). Поза тим введення механізму "тіснішої співпраці" дозволяло активнішим державам Євросоюзу прогресувати окремо на шляху інтеграції, залишаючи можливість решті країн-членів приєднатися до них пізніше.

Укладання Ніщцької угоди у лютому 2001 року відкрило шлях до унікального за своїми масштабами та складністю розширення ЄС на країни Центрально-Східної Європи. На відміну від швидкого вступу до Євросоюзу Австрії, Швеції та Фінляндії (з 1 січня 1995 року), історичне зближення між Заходом та Сходом континенту відбувається поетапно: 1) підписання Угод про торгівлю й співробітництво та введення в дію програми допомоги PHARE (1989-1990); 2) укладення Угод про асоціацію (1991-1995); 3) проведення самих переговорів про приєднання з Угорщиною, Польщею, Чехією, Словенією, Естонією (з березня 1998 року) і пізніше із Словаччиною, Литвою, Латвією, Болгарією, Румунією (з лютого 2000 року). Базуючись на критеріях, розроблених Копенгагенською Радою в червні 1993 року, та низці технічних процедур і механізмів, вступ країн-кандидатів залежатиме від їх індивідуальної спроможності підпорядкуватись усім вимогам та зобов'язанням членства в Євросоюзі. Заплановане розширення Євроспільноти до 27 членів вимагає великих зусиль пристосування не тільки від країн Центрально-Східної Європи, а й від "П'ятнадцятки", оскільки потрібно переглянути спільну сільськогосподарську політику, переорієнтувати структурну допомогу та здійснити подальшу інституційну реформу.

Просування Європейського Союзу до географічних кордонів континенту ставить на порядок денний закономірне питання щодо остаточної інституційної архітектури та змісту євробудівництва. Нова Міжурядова конференція 2003-2004 років, якій передусє робота Конвенту щодо майбутнього Європи, має принести першу часткову відповідь на те, яким буде Старий Світ у XXI столітті.

Як засвідчило перше десятиліття існування Європейського Союзу, його створення було радше відповіддю на об'єднання Німеччини та розвал соціалістичного блоку, аніж

усвідомленням кроком до довгоочікуваного політичного об'єднання. Попри те що діяльність ЄС охоплює сьогодні практично всі сфери повноважень сучасної держави, європейські національні держави прагнуть і надалі залишатися повноправними акторами політичного, економічного, соціального і міжнародного життя. За цих обставин доцільніше говорити не про побудову європейської федерації, а про становлення складної та особливої моделі, для якої властиві такі риси, як переважання сфер спільної компетенції Євросоюзу та країн-членів, переплетіння між методами наднаціональної інтеграції і міжурядового співробітництва, поширення мереж горизонтальних транснаціональних зв'язків, пошук нових форм демократичної легітимності та міжнародного представництва [5, с. 47].

Лейтмотивом багатьох виступів чільних керівників РП по відношенню до України стала теза більшої зацікавленості Польщі в просуванні України в європейський політичний та економічний простір, аніж самої України.

Показовим у цьому плані є інтерв'ю із заступником державного секретаря МЗС РП А. Ротфельд у "Газеті Виборчій" 19 листопада 2002 року "Де ж дії України?" Він зазначає, що відносини з Україною мають для Польщі фундаментальний характер, висловлює задоволення тим, що демократичні реформи торують собі шлях і вже частково здійснилися. На його думку, умовою інтеграції України із структурами НАТО, а в майбутньому з Європейським Союзом, є, насамперед, демократичні зміни. В Україні, вважає А. Ротфельд, політичний прогрес в економічному розвитку, реформи збройних сил. Як зазначається, менше зроблено для розбудови громадського суспільства, бракує, наприклад, недержавних організацій, які б змушували владу поважати право на свободу ЗМІ.

На запитання, в чому полягає суть сучасної політики Польщі по відношенню до України, А. Ротфельд відповів, що між двома країнами підписано багато важливих документів і декларацій. Сьогодні ж хочемо зробити наголос на виконанні прийнятих зобов'язань. Іноді кажуть, що президент Квашневський зробив більше для зміцнення незалежності України, ніж українці самі для себе. Це не нормально, вважає А. Ротфельд. Майбутнє України, її положення в Європі залежатиме від того, як Україна буде розвивати свої власні справи і як будуватиме свої відносини із сусідами, вважає польський дипломат.

Респектабельна та авторитетна не лише в Польщі, але й у світі "Газета Виборча" критично ставиться до політичних подій (і політиків) в цілому, в тому числі і до внутрішньополітичних подій в Україні.

Водночас вона надає газетну площу не лише репортерам, а й серйозним політикам та публіцистам, таким, як Я. Куронь, З. Найдер, Є. Помяновський, екс-міністр закордонних справ РП Б. Геремек. У газетних матеріалах згаданих авторів, як правило, міститься глибокий аналіз соціально-політичних явищ у житті України, а висновки спонукають до серйозних роздумів над пошуком шляхів зміцнення українсько-польського партнерства. Незважаючи на присутність у них критичних зауважень щодо темпів реформування економіки, адміністративно-управлінської системи, прогресу у формуванні громадського суспільства, в цілому тональність таких публікацій позначена прагненням допомогти Україні на практиці реалізувати свій європейський вибір [6].

У дні „помаранчевої революції” один з польських ЗМІ провів таке смішне опитування: за кого проголосували б поляки, якби могли обирати Президента України. Мабуть, нікого не здивує, що близько чотирьох п'ятих назвали Віктора Ющенка [7].

Жителі польської столиці не пригадують, щоб за останні більш як десять років чогось не вистачало у магазинах. І ось через кілька днів після другого туру виборів президента в Україні у галантерейних крамницях та магазинах тканин Варшави почало бракувати товарів оранжевого кольору.

А розпочалося все з Варшави, де напередодні другого туру українських виборів у суботу група польських студентів організувала мітинг під посольством України – „за вільні і чесні вибори в Україні”. Мітинг, як неважко здогадатися, був виразно жовтогарячим, а учасникам роздавали мандаринки та гарячий чай. Тоді у ньому взяло участь понад сто осіб.

Вдруге під українське посольство варшавські студенти прийшли вже в понеділок – тепер щоб виявити солідарність з українцями, котрі стали на захист свого виборчого права. Тепер маніфестантів на тому самому місці було вже понад 300. Маніфестанти скандували переважно: „Ющенко – президент”, „Київ – Варшава: спільна справа” та „Україна – без Путіна”.

На другий день „помаранчевої революції” в Україні публічну активність із цього питання почали виявляти також політичні партії, органи місцевого самоврядування і провідні виз Польщі. Керівники ректоратів та окремих факультетів Краківського, Познанського, Вроцлавського і Люблінського університетів ухвалили спеціальні звернення, в яких висловили стурбованість фальсифікаціями під час українських виборів і задекларували свою солідарність із громадянами України, які вдалися до акцій масової непокорності, щоб захистити свободу й демократію.

З-поміж органів місцевого самоврядування найрішучими діями відзначилася мерія Варшави, на чолі якої стоїть один із лідерів правоцентристської партії „Право і справедливість” Лех Качинський. Міськрада польської столиці на спеціальному засіданні без зайвих ефемеризмів визнала перемогу на виборах президента України Віктора Ющенка і надіслала йому офіційне привітання з цієї нагоди. На вежі варшавського палацу культури (все ще найвищій будівлі польської столиці) з чотирьох її боків було вивішено великі оранжеві банери на знак солідарності варшав'ян із київським Майданом Незалежності.

Згодом аналогічні ухвали прийняли органи місцевого самоврядування десятків міст і містечок Польщі. Влада міста Ольштин, наприклад, надіслала листа зі словами солідарності громадянам та керівництву міста-побратима Луцька, які майже всі підтримали Віктора Ющенка.

З політичних сил найбільшу підтримку українській „помаранчевій революції” виявили ліберальна Громадянська платформа (PO), „Право і справедливість” (PiS) та ліволіберальна Соціал-демократія Польська (SDPL). Партійне керівництво PO закупило 1000 оранжевих шарфів, які були роздані однопартійцям, депутатам сейму, а також депутатам Європарламенту у Страсбурзі. Майже всі депутати цих фракцій на зустріч із Борисом Тарасюком у сеймі з'явилися з жовтогарячими стрічками на лацканах піджаків. Такого ентузіазму не виявили ліві посткомуністи та крайньо-праві, а депутати від Польської народної партії (PSL, яку ще називають селянською) та партії „Самооборона” (Samobrona – її часто називають популістською) висловлювали навіть своєрідне

обурення таким „втручанням у внутрішні українські справи”. Однак їхнє незадоволене бурчання швидко втопилося у морі ентузіазму значно чисельніших центристських партій. Окрема розповідь – це польські журналісти. Слід насамперед сказати, що впродовж усього першого тижня „помаранчевої революції” в Україні теле- та радіопрোগрами центральних ЗМІ, а також передовиці всепольських газет розпочиналися з повідомлень про ситуацію в Україні. Більшість журналістів, котрі цим цікавляться, а також ведучі деяких телепрограм не знімають із себе жовтогарячої символіки. Коли з’явилася інформація про те, що у Варшаві з магазинів зникли оранжеві стрічки, одне з найбільших щоденних польських видань – „Газета виборча” – долучило такі стрічки до кожного примірника свого кількасоттисячного накладу.

Висновки. Усі приклади годі тут перелічити. Узагальнюючи, можна сказати: поляки виявили справді безпрецедентний покі рівень своєї підтримки демократичної і вільної України. В окремих випадках ця підтримка викликала критику, наприклад, із боку Росії чи навіть в одній з лівих італійських газет. Президент Александр Квасньневський теж апелював до польських політиків, щоб ті утрималися від надмірного вияву своєї підтримки Ющенкові, аби не давати підстав для звинувачень Польщі у втручаннях у справи України. Однак найчастіше польські акції на підтримку української „помаранчевої революції” – це стихійна реакція різних верств польського суспільства, яка не регулюється державними органами чи політичними розрахунками. Багато старших поляків кажуть: завдяки вашій революції ми змогли повернутися у свою молодість – у період початку „Солідарності”, боротьби з комуністичним режимом. Молоді поляки кажуть аналогічно: завдяки вам ми відчули те, про що нам розповідали батьки, але чого ми вже не застали. А саме – що у світі ще існує велика солідарність між людьми, які готові до великих жертв у справі захисту своєї людської гідності та громадянських прав [8].

Список літератури

1. Р. Блор. Етика засобів масової інформації: проблематика та практика // Матеріали науково-практичного українсько-швейцарського семінару: “Сучасне та майбутнє журналістики в плюралістичному суспільстві” // За ред. проф. А.Москаленка, М. Герольд, проф. В. Іванова. – К.: Центр вільної Преси, 1999. – С. 82.
2. Кузнецова О.Д. Журналістська етика та етикет: основи теорії, методики, дослідження трансформації незалежних видань України, регулювання моральних порушень: Монографія. – Львів: Світ, 1998. – С. 252.
3. Grzybczak Ja. Struktura mediow a struktura wladzy. Doswiadczenia Polski. Zeszyty Prasoznawcze. – 1996. – № 1-2. – S. 34.
4. Цісак В. Трансформація преси в Україні та Польщі в контексті суспільних змін (1989-1999). Центр Вільної преси. – К., 2000. – С. 91.
5. Посольський Володимир. Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції. – К.: Смолоскип, 2002. – С. 47.
6. Матеріали прес-служби Посольства України в Республіці Польща.
7. Міжнародний суспільно-політичний тижневик "Дзеркало тижня". – 2005. – № 14 (542). – 16-22 квітня.
8. Міжнародний суспільно-політичний тижневик "Дзеркало тижня". – 2004. – № 49 (524) субота. – 4-10 грудня.

Поступила до редакції 29.08.2006 р.